

Uçak Krizi Gölgesinde Rusya-İsrail Denklemi

17 Eylül'de Suriye'deki Hmeymim Hava Üssü yakınlarında Rusya'ya ait bir İL-20 istihbarat ve keşif uçağı düşürüldü. 15 Rus askerinin ölümüyle sonuçlanan olayla ilgili olarak Rusya Savunma Bakanlığı İsrail'i suçladı. İsrail tarafı ise sorumluluğun Şam rejimine ait olduğunu söyleyerek uçağın Suriye'nin uçaksavar ateşi nedeniyle düştüğünü savundu. Ancak Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoygu, olayları İsrail'in düşmanca provokasyonu olarak nitelemeye devam etti ve Suriye'ye 250 km menzilli S-300 hava savunma sistemlerinin verileceğini açıkladı. Nitekim Rusya, 2 Ekim'de S-300 hava savunma sistemlerinin Suriye'ye teslim edildiğini ilan etti. Bu gelişmeler, Rusya-İsrail ilişkilerinde önemli bir krize yol açtı. Suriye, Soğuk Savaş döneminde benzer şekilde Rusya-İsrail ilişkilerini etkilemeye devam ediyor.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'da etkinlik kurmaya çalışan Sovyetler Birliği, bu bölgede bağımsız bir Yahudi devleti kurmayı hedefleyen Siyonist hareketi desteklemiştir. 1948 yılında bağımsızlığını ilan etmesinin ardından da İsrail'e destek veren Sovyetler Birliği, İsrail'in sosyalist kampta yer alacağını ve Sovyetler Birliği'nin ana müttefiki olacağını varsaymıştır. Bu noktada Yevgeny Primakov, Josef Stalin'in İsrail'in kuruluşunu zaman geçirmeden tanımamasını da bu düşünceye bağlamaktadır.

Ancak özellikle Stalin'in ölümünün ardından 1953 yılında, Sovyetler Birliği Devlet Başkanı olan Nikita Kruşçev, bu politikanın ülkeye zarar verdiğini düşünerek Arap dünyası ile ilişkilere öncelik vermiştir. Dahası Sovyet ideolojisini bölgede yaymak da Kruşçev'le birlikte önemli bir politika olarak belirmiştir. Bu tarihe kadar nispeten zayıf olan ilişkiler, Arapların da Sovyetler Birliği'ni bölgede bir denge unsuru olarak görmeye başlamasıyla gelişme göstermiştir.

1967 Haziran'ında gerçekleşen 6 Gün Savaşı sırasında Sovyetler Birliği genelde Arap devletlerini, özelden ise Suriye'yi desteklemiştir. Ayrıca Moskova, bu savaşın ardından İsrail ile diplomatik ilişkilerini keserken ağır bir yenilgi alan Suriye ve Mısır'a da kapsamlı yardımlarda bulunmuştur.

Sovyetler Birliği, 1950'lerin ortalarından itibaren Suriye'ye askerî teçhizat sağlamaya başlamıştır. 6 Gün Savaşı'nın ardından da Sovyetlerin Suriye'ye gönderdiği silah ve malzemelerde ciddi bir artış yaşanmıştır. Özellikle 1972 ve 1973 yıllarında önemli miktarlarda Sovyet askerî teçhizatının Şam'a gönderilmesi, Suriye'yi 1973 yılındaki Yom Kippur Savaşı'na katılmaya teşvik etmiştir.

Ancak buradaki en kritik nokta Suriye ve İsrail'in silahlandırılış biçimidir. 1950'lerden itibaren ABD İsrail'e, Sovyetler Birliği ise Suriye'ye silah sağlamıştır. Andrej Kreutz'un ifadesiyle Suriye, bir Sovyet uydusu gibi hareket etmesine ve birçok kez talepte bulunmasına rağmen Sovyetler Birliği hiçbir dönemde ABD'nin İsrail'e verdiği yardım ve koruma kadar Şam'a destek vermemiştir. Daha açık bir ifadeyle Moskova, ABD'nin İsrail'e verdiği gelişmiş silahları Suriye'ye vermekten çekinmiştir. Dahası İsrail, 1982 yılında Lübnan'ı işgal ettiğinde Sovyetler Birliği Suriye'yi korumak adına herhangi bir girişimde bulunmamıştır.

Bu gelişmelere rağmen Moskova-Şam arasındaki dramatik değişim, Mihail Gorbaçov'un 1985 yılında Sovyetler Birliği Devlet Başkanı olması ile başlamıştır. Nitekim Gorbaçov ile birlikte Sovyetler Birliği için ekonomik kaygılar, ideolojik kaygıların önüne geçmiştir. Bu sebeple Suriye'nin tüm itirazlarına rağmen 1987 yılında Sovyet-İsrail ilişkileri yeniden başlatılmıştır. Suriye ise hem bu gelişmelere tepki olarak hem de rejimin devamlılığı adına 1990'lı yılların başında Batı ile ilişkilerini düzeltmeye çalışmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rus dış politikasının öncelikleri de değişmiş, Ortadoğu bu süreçte geri planda kalmıştır. Ancak Moskova yine de ABD'nin yürüttüğü Arap-İsrail barış görüşmelerinde rol alarak bölgedeki varlığını devam ettirebileceğini düşünmüştür. Suriyeli yetkililer ise Rusya'nın Ortadoğu'da daha aktif olmasını ve ABD-İsrail iş birliğine karşı Rusya-Suriye ortaklığının güçlendirilmesini talep etmiştir. Ancak Talal Nizameddin'in söylemiyle bu dönemde Moskova'nın öncelikleri, dar ekonomisini Batı'nın desteğiyle düzeltilebilir olarak belirginleşmiştir. Bundan dolayı Moskova açısından İsrail ile gerçekleştirilen ticaret, Ortadoğu'da Batı ile girişeceği jeopolitik bir mücadeleden çok daha önemli bir hale gelmiştir.

Yevgeny Primakov'un dışişleri bakanı olmasıyla birlikte Rusya, Ortadoğu'da daha aktif bir görünüm sergilemeye çalışmıştır. Bu bağlamda 1996 Nisan'ında İsrail'in Lübnan'a gerçekleştirdiği operasyon

(Gazap Üzümleri Operasyonu) sırasında Moskova, taraflar arasında mekik diplomasisi izlemiştir. Gösterilen bu diplomatik çaba, barış görüşmelerinde Rusya'nın da kendisine yer bulmasını sağlamıştır.

Vladimir Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte Rusya-İsrail ilişkileri hem güvenlik hem de ticaret alanında büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Suriye bu yakınlaşmadan rahatsızlık duysa da Moskova aynı zamanda Hamas ve Hizbullah ile de diyalog kurmuş ayrıca Ürdün, Mısır ve Lübnan ile olan temaslarını da artırmıştır. Rusya bir bakıma bölgede bulunan tüm aktörlerle iyi ilişkiler geliştirmiştir. Bu süreçte İsrail, Rusya'nın Suriye'ye silah satışından rahatsız olsa da bölgedeki bütünaktörler gibi Rusya ile ilişkilerini geliştirmeye devam etmiştir.

2003 yılında Irak'ı işgalinin ardından ABD ve bölgedeki en önemli müttefiki İsrail, Suriye'yi de baskılamaya başlamıştır. Nitekim İsrail, 2003 Ekim'inde, teröristleri barındırdığını iddia ederek Suriye'ye bir hava saldırısı düzenlemiştir. Saldırı üzerine Rusya Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Aleksandr Yakovenko, İsrail'i kınamış ve İsrail-Filistin çatışmasının coğrafi sınırlarını genişletmenin Ortadoğu açısından dramatik sonuçlara yol açabileceği uyarısında bulunmuştur.

Bu noktada 2003 yılından itibaren Rus medyasında sıklıkla Moskova ve Şam'ın S-300 hava savunma füzesi konusunda anlaştığı haberleri yer almış; ayrıca İskender balistik füzelerinin satışı da gündeme gelmiştir. Bu gelişmeler üzerine dönemin İsrail Başbakanı Ariel Şaron Putin ile görüşerek bu konudan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş ve Suriye'ye daha uzun menzilli silah satışlarının gerçekleşmesi halinde Rusya-İsrail ilişkilerinin zarar göreceğini belirtmiştir. Suriye'ye silah satışı konusunda ABD ve İsrail'in baskısıyla karşılaşan Moskova, geri adım atmak zorunda kalmış ve söz konusu satışlar gerçekleştirilmemiştir. Hem Çeçenistan'da sürdürdüğü savaş hem de ekonomik kalkınma için Batı'nın desteğine ihtiyaç duyan Rusya, bu süreçte ABD ve İsrail ile ilişkilerinin bozulmasını istememiştir.

"Vladimir Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte Rusya-İsrail ilişkileri hem güvenlik hem de ticaret alanında büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Suriye bu yakınlaşmadan rahatsızlık duysa da Moskova aynı zamanda Hamas ve Hizbullah ile de diyalog kurmuş ayrıca Ürdün, Mısır ve Lübnan ile olan temaslarını da artırmıştır."

Moskova, 2005 yılındaki Hariri suikastının ardından uluslararası baskı ile karşılaşan Suriye'ye daha önce birçok kez talep ettiği İskender ve İgla gibi stratejik sistemlerin satışı konusunu da gündeminden çıkartmıştır. Aslında Rusya bu süreçte Suriye'ye daha çok silah satmak istese de İsrail ile olan ticaretinin bozulmasını göze alamamıştır. Nitekim Rusya'nın Suriye'ye gerçekleştirdiği diğer silah satışlarının ardından ABD ve İsrail'de başlayan protestolar üzerine, hem Putin hem de Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, silahların savunma amaçlı sistemlere sahip olduğu ve Ortadoğu'daki dengeleri sarsacak stratejik silahlar olmadığı yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Rusya her dönemde bu dengeyi gözetmeye çalışırken Arap isyanlarının ardından Suriye ve Ortadoğu'da daha aktif bir görünüm sergilemeye başlamıştır. Özellikle Eylül 2015'te Suriye'deki savaşa doğrudan dâhil olması, yeni ve farklı bir süreci başlatmıştır. Son yaşanan uçak düşürme hadisesinin ardından Suriye'ye S-300 sistemlerinin gönderilmesi her ne kadar oldukça önemli bir hamle olsa da Moskova, İsrail ile olan ilişkilerini bozmak istemeyecektir. Nitekim Sergey Şoygu'ya göre Vladimir Putin'in İsrail'e yönelik söylemleri oldukça yumuşak kalmıştır. Ayrıca uzun bir süredir Rusya'nın Suriye'deki üslerinde S-300'lerin yanında S-400 sistemleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda Suriye'ye yeni getirilen S-300 sistemlerinin Şam rejimi yerine Rus askerleri tarafından komuta edilmesi de oldukça yüksek bir ihtimal olarak değerlendirilmektedir.

Ancak Rusya ve İsrail arasındaki krizin büyüme ihtimali bölgedeki denklemleri değiştirebilir. Özellikle hem İran hem de İsrail ile bugüne kadar iyi ilişkilere sahip olan Moskova, bu ikilinin anlaşmazlıklarında tarafsız kalmayı tercih ediyordu. Rusya ve İsrail arasındaki krizin derinleşmesi durumunda ise Kremlin, İran'ın bölgedeki politikalarına daha yakın duracaktır. Bu da İran'a hem Suriye'de hem de Ortadoğu'da daha rahat hareket etme imkânı sağlayacaktır. Moskova ve Tel Aviv arasındaki krizin büyümesi durumunda Türkiye'de yeni hamleler gerçekleştirebilir. Özellikle İsrail'in Suriye'deki hava operasyonlarının son bulma ihtimali Doğu Akdeniz'de yeni bir süreci başlatacaktır. Türkiye bu noktada bölgede gerçekleştirilmeye çalışılan enerji hamlelerinde ve güvenlik denklemlerinde elini güçlendirebilir ve pazarlık payını artırabilir.